

GALLESIA

Pollone GALLESIA Yamboma Pepá Topa Sirimu Bokumu

*Pollone I Pepá Topa Sirimumunge Ungu Pulu
Mare*

*Ungu pulu mare inie yakondo gomo 714
molemo.*

Kolea Gallesia akumu disiriki ningu poropinji niringila. Pulu Yemonga bokuna temondo nilimonje, mimi siku naa pilimele. Pollo Gallesia pupe andorumu temane mare Lipe Mundurumu Yema 13:16-14:25 mele, 16:6, 18:23 molemo.

Gallesia pepámonga ungu pulu te i sipe: Ou Juda yamboma mindi Yesusinge talapemo moloringi. Nakolo pe Pollo Juda yambo naa molko yambo lupema moloringi koleamanga aisili andopa temane peangamo topa sirimu kinie kanu yambo lupemanga mare Yesusinge talapena sukundu oringi kinie umbuni te wendo orumu. Kanu umbunimu i sipe: Mosisini Pulu Yemonga ungu mane sirimuma ou Juda yambomane pilku liku teringi mele kanu yambo lupemane naa pilku teringimunge Juda ye marene ningindu: "Juda yambo naa molemelemane Kirasinge yamboma kamu molongendo yema kinie kangoma kinie Mosisini ungu mane sirimu mele pilkulie enenga kangi te kopisiku makaye teko wendo liengi. Mosisini ungu mane sirimuma pali pilku liku teangila." niringi. (Ungu te Lipe Mundurumu Yema 15:5 molemo. 15:1-6 pali kanani. "Molo." niringi mele 15:19-21 molemo.)

Kanu Juda yema Gallesia poropinjine andoko Kirasinge talapena yambo moloringimendo ningindu: "‘Sike.’ ningu pilimele ulu akumuni mindi ene naa lipe taponjimbe. Mosisini ungu mane sirimuma pilku liku teangila.” niringi nakolo Pollone nimbendo: “Paa molo!” nirimu. “Yesusi Kirasi yu ‘Sike.’ nimbu tondolo mundupu pilimolo ulumuni mindi Pulu Yemone olio kanopalie olionga ulu pulu kerime siye kolopa, ‘Konopu sumbi nimbe peli yamboma.’ nimbe kanolemo, yu kinie pea kapola kapola molemolo aulkemo akisinjilimo. Kanu ulumuni mindi olio molopo konjipu mindi pumulú ulu pulumu limulú aulkemo akisinjilimo. Mosisini ungu mane sirimu akumane olio lipe taponjimbe ulu te naa pelemo.” nimbe i pepámo ene topa sirimu. Ungu akumunge ungu pulu tondolo te Gallesia 2:16 molemo.

Boku Romo kinie Gallesiatolo ungu tondolo aisili telu sipe. Unku pulu mare bokumunge alsena anjukundu “26. lo”, “18. katim skin”, “31.3. pikinini bilong God”, “45. stretpela man”, “2. arapela lain” molemo kanani.

Ya ungu pulumu pora nikimu.

¹ Na Pollo, Yesusini “Nanga kongonomo tenjipui.” nimbe lipe mundurumu ye te.* „Mana, yambomane ‘Aku kongonomo tepui.’ ningu na mako naa toringi. „Mana, ye tene “Nanga kongonomo tenjipui.” nimbe lipe naa la mundurumu. Yesusi Kirasi kinie Kirasi kolorumu kinie topa makinjirimu Lapa Pulu Yemo-

tolone mindi na “Eltenga kongonomo tenjipui.” ningu liku munduringili.

² Nane ene Kirasinge yambo talapemo* kolea Gallesia poropinji taonomanga maku toko molemele yamboma i pepámo topo sikiru. ‘Na kinie pea kongonomo tapu topo telemolo, angenupili pea molopolie i pepámo topo sikiru.

³ Olionga Lapa Pulu Yemo kinie Aili Yesusi Kirasitolone ene we kondo kolkolo, ‘Ene konopu pe nipili taka lelko molangi.’ niengili. ⁴ Kanu Aili Yesusi Kirasi* yuni yuyu ‘Olio lipu taponjembo. Olionga ulu pulu kerime manie pupili. Olio, mana yamboma ulu pulu kerimenga suku naa molangi lipu taponjipu wendo liembo kene enenga nimbu kolonjembo.’ nimbe kolonjirimu yemo. Aku terimumu Lapa Pulu Yemone ‘Teani.’ nirimu mele pilipe lipe tembando aku terimu.**
⁵ Kanu Lapa Pulu Yemonga imbimu kamu kamu ola molopa mindi pulimo. Aku sipe sike tepili.

⁶ Kirasini ene we kondo kolopalie enenga nimbe tenjirimumunge Pulu Yemone “Ene nanga yamboma molangi wai.” nirimu mele ene pilku liringi mele nondoko konopu alowa teko, ‘ye marene, “Temane peangamo topo sikimulu mele piliengi!” nilimele temane te lupe pilku molemelemonga na ene kinie konopu keri panjipu konopu aisili lipu mundupu molio. ⁷ Nakolo kanu temanemo sike temane peangamo molo. ‘Temane peanga te lupe paa naa pelemo!’, Ye marene ene teko embambo siku “Kirasinge temane peangamo topo sikimulu.” ningu ungu mare lupe alowa malowa teko Kirasinge temane peangamo teko kenjingí tekemele. ⁸ Nakolo

olione kepe, mulu koleana molemo angello tene kepe, temane peanga te lupe topo sipu, olione ene ou pulu pulu topo sirimulu temane peangamo mindi naa topo símulu liemo „aku sipe kolo tomba yemo, Pulu Yemone ‘Yu alieli mindili nomba molopili.’ nimbe „kolea kerine lipé, mundupili.⁹ Ou nane ya nindu mele kinié altopo nikiru: Ou temane peangamo ‘Sike.’ ningu pilku liringi kanumu yambo tene naa topa sipe, “Temane peangamo tokoro.” nimbe temane te lupe topa simu liemo „Pulu Yemone, ‘Yu alieli mindili nomba molopili’ nimbe „kolea kerine lipé, mundupili.

¹⁰ Kinié nane ya ungu nikirumu ‘Yambomane na kapi ningu ‘ye peangamo.’ niengi.’ nimbu nikiru molo ‘Pulu Yemone na kapi nimbe ‘ye peangamo.’ nipili.’ nimbu nikiruye? Molo ‘Yambomane pilkulie konopu siengi.’ nimbu temane peangamo topo silioye? Nane ‘Yamboma konopu siengi.’ nimbu uluma telkanje na Kirasinge kongono tenjili kendemande te naa molka.

¹¹ Nanga „Kirasi pilili, angenupilime, nane temane peanga ene topo sirindu kanumu „mana, yambo tene konopumuni pilipelie na nimbe sirimu temane te molo. ‘Akumu paa piliengi!’ nimbu nikiru. ¹² Kanu temane peangamo „mana, yambo tene na topa sirimuna pilipu lipu andopo naa topo sirindu. Kanu temanemo yambo tene na mane naa sirimula. Paa molo. Yesusi Kirasini ‘Kanu temanemo Pollo pilipili.’ nimbe na temane peanga akumu lipé ora sirimuna pilipu lirindu.

¹³ „Na ou ‘Kirasinge temanemo ungu sike te

paa molo.' nimbu pilipu paa konopu lupe pepili molorundumunge Kirasini yuyu na naa lipe ora silkenje paa pilipu naa lilke.* Na ou molorundu mele ene temanemo piliringi. Na ou Juda yambomanga ungu manema paa pilipu tepo molopo, ene Pulu Yemo kapi ningu popo toringi mele nane aku sipu tepo molopolie, Kirasinge yambo Pulu Yemonga talapena moloringime paa tondolo mundupu mindili lipu sipu, 'Yamboma pali Kirasinge ungumu kamu munduku keleangi. Yunge talapemo kamu pora nimbe manie pupili.' nimbu aku terindu. ¹⁴ Na kinie kapola meringi Juda yemanga aisili topo akili lenjipu, nane Juda yambomanga ulu puluma paa olandopa pilipu tepo molopo, olionga anda kolepalimenga ungu manema paa tondolo mundupu pilipu lipu, 'Yamboma pilku liku teko molko, kanu ungu manema paa munduku naa keleangi.' nimbu ungu manema paa mimi sipu nokoruntu. ¹⁵ Nakolo na ou naa meangi Pulu Yemone na we kondo kolopa , 'yunge yemo molambo.' nimbe, mako torumu, kanu Pulu Yemone yuyu temba mele konopuni pilipelie ¹⁶ 'Nane yunge Malo kanopo imbi siembo.' nimbe lipe ora sirimu. 'Na Juda yambo naa molko yambo lupe* molemelena andopa yunge temane peangamo topa sipili.' nimbe yunge Malo** na lipe ora sirimu. 'Konopu alowa tepo Kirasinge ye te molopolie, nane ,manu, yambo tendo "Na nambe tembonje? Temane peangamo piliembo na toko si." naa nirindu. ¹⁷ Na ou aku sipu naa molambo Yesusini ou kumbi lepa "Nanga kongonomo tenjipai." nimbe lipe mundurumu

yema kolea aili Jerusalleme moloringine naa la purundu. ‚Pulu Yemone na mane sipili.’ nimbu, sumbi sipu kolea Areopia* pupu akuna wale mare molorundu. Pe kelepo kolea aili Damasikasindu yando ‚ombo ungu mane sipu,’ molorundu.**

¹⁸ Kanu kinie ‚Pulu Yemone yunge Malo na ou lipe ora sipili pe, ponie yepoko omba purumu kinie ‘Na Pita kanopo imbi siembo.’ nimbu Jerusalleme pupu, yu kinie pea koro talo molorundu. ¹⁹ Yesusini “Nanga kongonomo tenjipai.” nimbe lipe mundurumu yemanga te pea naa kanorundu. Ailimunge angenu Jemisi mindi* kanorundu. ²⁰ Nane i temane pepána topo sikirumu kolo naa tokoro. Pulu Yemo kanopa molopili mi lepo ene nimbu sikiru akumu paa sike nimbu sikiru. ²¹ Pe na kolea Siria kinie Sillisia poropinjitolonga andorundu. ²² Kolea Judia disiriki sukundu kolea wemanga Kirasinge yambo talapemané na naa kanoringi.* ²³ Terindu mele temanemo mindi ou piliringi. Akumu i sipe: “Ou olio ‚Kirasinge yamboma, andopa mindili lipe sirimu ye kanumuni temane peangamo ou ‘Kamu manie pupili.’ nirimu temane peanga kanumu kinié yuni andopa topa silimo.” ningu yambomane temane toko siringimu mindi piliringi. ²⁴ Pe Pulu Yemone na kinie terimu mele pilkulie Pulu Yemo kapi ningu imbi ambolko ola linjiringi.

2

¹ Pe ponie tene po omba purumu kinie na kelepo ‚wale talo sipu,’ Jerusalleme purundu.* Banapasi kinie pea purumbulu. Taitasi nane lipu

merindu, pea purumulula. ² Nakolo „Kirasinge yambo Jerusalleme moloringime nokoringi yemane nando “Oi.” niringine pilipu naa purundu. Pulu Yemone ‘Na pambo.’ nimbe, lipe ora sirimuna purundu. Pupulie nane Juda yamboma naa molko yambo lupema* moloringi kolemanga andopo temane peanga topo sirindumu nimbu sirindu. Nakolo ‘Nane andopo yamboma lipe taponjilimo kongonomo telio mele kinie, ou kongono terindu mele kinie, kamu manie naa pupili.’ nimbu Kirasinge yambo talapemo nokoringi yema kanopo imbi sipu, we yamboma naa molangi kanu yema eneno tenga molangi temane peanga andopo topo sirindumu nimbu sirindu. ³ „Sike Kirasinge Juda ye marene pilkulie, “Juda yambo naa molko yambo lupe molemolemanga yema Kirasinge yema kamu molongendo enenga kangi te kopisiengi.” niringi, nakolo Taitasi na kinie molorumbulu yemo yu sike Giriki yemo* nakolo kanu ye ailimene “Yunge kangi te kopisinemili.” ningu karaye naa teringi.** ⁴ „Kangi kopisili ungu te wendo naa olka nakolo, ye kolo toli mare enene oliondo ‘Enenga angenupilime.’ ningu Kirasinge talapena kiyongo ningu oringi. ‘Olio Kirasi Yesusinge yamboma molemolomonga Mosisini ungu mane sirimumane olio naa nokolemo. Kanuma naa pilipu lipu ka ulkena mele naa molopo we molomolo kinie kapola.’ nimbu molorumulu mele kanu kolo toli yemane ‘Kanamili.’ ningu oringi. ‘Mosisini ungu mane sirimuma pilku limele yambomanne mindi Pulu Yemone kanopa ‘yambo sumbi nil-

ime' nimbe kanolemo mele piliengi!' ningu 'kanu kolo toli yema Kirasinge yambo talapena, oringi, nakolo 'Aku teringimunge 'Mosisini ungu mane sirimumane olio ka sipili, molko kenjengi!' ningu oringi.' konopu lekero. ⁵ 'Yambo lupemanga yemanga kangi te kopisiengi.' sike niringi, nakolo enenga niringi ungumu paa naa pilipu lirimulu. 'Mosisini ou ungu mane sirimumane laye kolte kepe olio Kirasinge yamboma naa nokolemo'. Temane peangamo mindi ungu sikemo, akumuni mindi ene nokopili, akumu mindi ene kinie pepili.' nimbu "Paa molo!" nirindu.

⁶ 'Jerusalleme Kirasinge yambomane, "Olionga ye ailime" niringi kanu yema 'Ene sike imbi molemo molo naa molemonje, akumu uluri molo.' konopu lekero. Pulu Yemone kangikundu kanopa 'Kamakoma' nimbe 'imbi naa mololime' nimbe yamboma apurupe naa kanolemo. Kanu yemane na ungu nimbu siliomonga ungu lipe taponjimbe ungu te lupe naa niringi. ⁷ Paa molo! Pulu Yemone Pitando "Juda yamboma temane peangamo puku toko si." nirimu mele aku sipela nando "Temane peangamo Juda yamboma naa molemele yambo lupema puku toko si." nirimu mele* kanokolie, "I siku ni. I siku naa ni." ningu ungu te olandopa naa niringi. ⁸ Yesusini Pitando "Juda yamboma molongena nanga kongonomo tenjipui." nimbe lipe mundurumu kinie Pulu Yemone yu tondolo sipe lipe taponjipe molopili kanu kongonomo tenjirimu kanu mele Yesusini nando "Juda yamboma naa molemele yambo lupema molongena nanga kongonomo tenjipui."

nirimu kinie Pulu Yemone na tondolo sipe lipe taponjipe molopili kanu kongonomo andopo terindu mele kanokolie,⁹ Jemisi keme, Pita keme, Jono keme, „Jerusalleme, yambomane “Enene olio nokolemele ye ailime.” niringi kanu yemane Pulu Yemone na i kongonomo paa sirimu mele kanokolie, ‘Sike kongono telu sipu telemolo lemo.’ ningu, Banapasi kinie olto ‘Enenga kandi angenutolo mele molangili.’ ningu ki liringi. Ene kinie olto kinie olione ungu te nimbu panjipulie, “Banapasi kinie oltone yambo lupema lipu taponjipulu Pulu Yemonga kongonomo teambili. Enene Juda yamboma liku taponjiku Pulu Yemonga kongonomo teangi.” nirimulu.¹⁰ Ungu telu mindi “Tondolo munduku teangili.” niringi. “Kirasinge yambo „Jerusalleme, talapena sukundu yambo koropa pupili molemelema liku taponjengili.” niringi. Kanu kongonomo na koronga ou tembondo konopu sirindu yandopa kinié kepe tondolo mundupu kanu kongonomo telio.*

¹¹ „Jerusalleme ye ailimene nando “Teleno mele papu teleno. We teko molani.” niringi, nakolo pe „na, kolea aili Andiyoko „pupu molambo, Pita orumu kinie yuni ulu te terimumu paa tepa kenjirimumunge „kanopolie“ yu molorumuna pupu, tepa kenjirimu mele sumbi sipu nimbu para sipu iri torundu. ¹² Jemisini* „Andiyoko pai.” nimbe, lipe mundurumu yema ou naa wangti Pita Juda yamboma naa molemele yambo lupema kinie pea andoko tapu toko langi noringi. Nakolo pe Jemisini lipe mundurumu ye kanuma oringi kinie ‘Ye lupe

Kirasinge ye molemelema kangi te kopisiengi.' niringi yema** pipili kolopa, 'Tekero mele naa kanangi.' nimbe „Pita,“ yambo lupema kinie andopa langi norumu mele mundupe kelepa yuyu molorumu. ¹³ Kanu kinie Pitane 'Manda tembo.' nimbe konopuni pilipelie kanu yema naa ongo molangi terimu mele pe oringi kinie mundupe kelepa 'Okomele yema kinie konopu teluna pupili molemolo.' nimbe topele mapele topa ulu kolo toli te terimu mele* „Andiyoko, Juda yambo „Kirasinge yambo moloringime, kanokolie ene kepe Pitane topele mapele topa kolo toli ulumu terimu mele aku siku manda lelko teringila. Pe enene topele mapele toko kolo toli ulumu teringi mele Banapasini kanopalie 'Ou lawa tendu lepamo. Ene tekemele mele teko konjikimili. Na aku sипу teambo.' nimbe yuni kepe aku sipe lawa terimu.

¹⁴ Kanu kinie enene temane peangamonga ungu sikemone 'Teangi.' nilimo mele sumbi siku naa teko lawa teringi mele kanopolie, ene pali kanoko molangi nane Pitando nimbundu: "Nu Juda ye te nakolo Juda yambomane „langi nongendo ungu manema pilkulie, telemele mele naa teko, Juda yambo naa molko yambo lupe molemelemane telemele mele teleno, akumunge nuni yambo lupemando "Juda yambomane „ungu manema, pilku telemele mele aku siku manda lelko teangi." ningu nambemuna mane silinoye?" „nirindu..,*

¹⁵ "Juda yamboma naa molko yambo lupe molemelemando Juda yambomane 'ulu pulu keri teli yamboma.' nilimele kanu yam-

boma olio Juda yamboma molo; Juda yambomane olio meringimunge olio Juda yamboma molemolo kanuma „Kirasinge yamboma molopolie ungu talo pilimolo mele i sipe. Te:¹⁶ ‘Mosisini ungu mane sirimuma yambomane mimi siku pilku liku telemellemonga Pulu Yemone ene kanopalie enenga ulu pulu kerime siye naa kolopa, ‘Konopu sumbi nimbe peli yamboma.’ nimbe naa kanolemo.* nimbu pilimolo. Te:¹⁷ ‘Yambomane ‘Yesusi Kirasi sike.’ ningu tondolo munduku pilimele yamboma mindi aku siku telemellemonga Pulu Yemone ene kanopalie enenga ulu pulu kerime siye kolopa, ‘Konopu sumbi nimbe peli yamboma.’ nimbe kanolemo.’** nimbu pilimolola. Aku ungutolo pilipulie ‘Mosisini ungu mane sirimumane olio ‘Juda yamboma, kepe manda naa lipe tapon-jimbe.’ nimbu pilipulie, ‘Pulu Yemone olio kanopa olionga ulu pulu kerime siye kolopa, ‘konopu sumbi nimbe peli yamboma.’ nimbe kanopili.’ nimbu ‘Yesusi Kirasi sike.’ nimbu tondolo mundupu pilirimulu. ‘Mosisini ungu mane sirimuma mimi siku pilku liku telemellemanga paa telu kepe aku sipe tembamonga Pulu Yemone yu kanopalie yunge ulu pulu kerime siye naa kolopa, ‘konopu sumbi nimbe peli yambomo.’ paa naa nimbe kanomba.’ nimbu pilipulie ‘Yesusi Kirasi sike.’ nimbu tondolo mundupu pilimolo.

¹⁷ “Aku liemo, olio Juda yambo marene ‘Pulu Yemone olio kanopa olionga ulu pulu kerime siye kolopa, ‘konopu sumbi nimbe peli yamboma.’ nimbe kanopili.’ kene ‘Yesusi

Kirasi sike.' nimbu tondolo mundupu piliemili.' nilimolo kanu ulumuni olio i sipe mele lipe ora silimo: „Olione "Juda yambo naa molko yambo lupe molemelema ulu pulu keri teli yamboma molemele." nilimolo mele, olio kepe , 'Mosisini ungu mane sirimumane olio manda naa lipe taponjilimo. Kirasini mindi olio manda lipe taponjimbe.' nimbu pilipu Mosisini ungu mane sirimuma mundupu kelemolomonga aku sipe, ulu pulu keri teli yamboma molemolo mele lipe ora silimo, mona lemo. Aku liemo olio „Juda yamboma, ulu pulu keri teli yamboma molemolo mele aku sipe lipe ora silimo mona lemomonga 'Kirasini "Ulu pulu kerime teangi." nilimo lepamo.' nimbu pilimolo kinie peangayé? Paa molo! „Kirasini aku sipe paa naa nilimo.,¹⁸ Nane ou pilipulie, 'Mosisini ungu mane sirimumane na naa lipe taponjipe, Pulu Yemone 'na "mindili nopili." nimbé ulu pulu keri te naa peli yambo sumbi nilimu molemo kanokoro.' nimbé ulu te manda naa temba.' nimbu tondolo mundupu pilipu Mosisini ungu mane sirimuma mundupu kelerindu akumu pe kelepo 'Mosisini ungu mane sirimumane na manda lipe taponjipe Pulu Yemone na 'yambo sumbi nilimu.' nimbé ulu pulumu pelemo.' nimbu altopo Mosisini ungu mane sirimuma ambolopo pilipu lipu telkanje aku telka ulumuni 'Na Mosisini ungu mane sirimuma ou mundupu kelerindu kinie tepo kenjirindu.' nimbe lipe ora silke.¹⁹ „Aku nikirumunge ungu pulu te i sipela:, „Yambo te kolemo kinie yu nokolemo ulu puluma mundupe kelemo, kanu ulu pulumane yu kole-

momonga altopa naa nokolemo aku sipe mele, Mosisini ungu mane sirimumane na nokorumu kinie mimi sipu pilipu lipu naa terindumunge ungu mane kanumane Pulu Yemone na ‘ulu pulu keri naa peli ye sumbi nilimu’ nimbe kanombamonga ulu pulumu na manda naa sirimumunge kanu ungu manema na mundupu kelepo kanu ungu manema kinie ye kololimu mele molorundu. Pe kinié kanu ungu manema kinie kololi yemo moliomonga Pulu Yemone kanopa peanga kanolemo uluma tembondo konde molio.* ²⁰ Kirasi unju perana ,uku toko panjiringi kolorumu kinie, na kinie pea uku toko panjiringi kolorumbulu.* Akumunge kinié na nanu we konde naa molio. Kirasi na kinie tapu topa molemomonga yunge konde mololi ulumu na kinie pelemo. Akumunge kangikundu uluma tepo molio mele ‘Pulu Yemonga Malo yu sike.’ nimbu tondolo mundupu pilipulie** aku sipu kangikundu uluma tepo molio. ‘Pulu Yemonga Malo’ nikiru yemo yu na konopu monjipe nanga nimbe kolo wangopa kolonjirimu yemo. ²¹ ‘Pulu Yemone yamboma we kondo kolemo ulumu uluri molo.’ naa nimbu, mundupu naa kelio. Mosisini ungu mane sirimumane Pulu Yemone olio ‘yambo sumbi nilime’ nimbe kanomba ulu pulumu manda silkenje Kirasi we kolka. Yu kolorumu ulumuni uluri naa telka.” ,nimbu Pitando nirindu.)*

3

¹ Ene ,Kirasinge yambo, Gallesia molemele kekelepa tolime, nane ou Yesusi Kirasi unju

perana uku toko panjiringi kolorumu mele nimbu sirindu kinie ene paa piliringi yamboma, ene yambo naene konopuma tepe embambo sipe lipe lou lenjirimuye? ² Nane ungu paa telumu piliembo ene walsembo: Mini Kake Telimu „aulke nambolkarenga, liringiye? „Mosisini, ungu mane sirimuna pilku liku tenge panjiku teringimunge Mini Kake Telimu liringi, molo „temane peanga topo sirindumu, pilkulie ‘Sike.’ ningu tondolo munduku piliringimunge liringiye? ³ Ene „nambolka unguri pilkulie, aku siku kekelepa tolemeleye? Ou pulu pulu „Kirasinge yamboma molamili. Pulu Yemone olio kanopa peanga kanopili.’ ningulie Mini Kake Telimu liringi kanumu, pe kinié „konopu alowa teko, eneno enenga engemane „Mosisini ungu mane sirimuna pilipu lipu tepolie, aku sipu molamili.’ ningu pilimeleye?* ⁴ „Kirasi sike.’ ningu tondolo munduku piliringi kinie, ulu „peanga aku sipe, mare* ene kinie wendo orumu akuma we wendo orumuye? ‘Uluma we wendo orumu. „Wendo orumu kinie ‘Mosisini ungu mane sirimumane olio naa lipe taponjilimo.’ ningu naa pilíngi, liemo paa keri.’ konopu lekero. ⁵ „Mosisini, ungu mane sirimuna pilku liku telemellemonga Pulu Yemone yunge Minimu ene sipe, ene molemelena ulu tondoloma telemonje, molo „temane peangamo, pilkulie ‘Sike.’ ningu tondolo munduku piliringimunge aku telemoye?

⁶ Eporayamondo „Pulu Yemonga bokuna nimbe molemo mele, pilku piliei:
“Pulu Yemone yu kinie “Tembo.”

nirimu mele Eporayamone ‘Sike temba.’ nimbe tondolo mundupe pilirimumunge kanopalie Pulu Yemone “Yu ye sumbi nilimu.” nimbe kanorumu.”.*

nimbe molemo. ⁷ Akumunge, ‘‘Temane peangamo sike.’’ ningu, tondolo munduku pilimele yamboma Eporayamonga ambolangoma molemele.’’ ningu piliei.* ⁸ Pe wendo ombá mele Pulu Yemonga bokuna ou molorumu. Pe Juda yambo naa molko yambo lupemané* ‘‘Sike.’’ ningu tondolo munduku pilingimunge Pulu Yemone ene kanopalie ‘Enenga ulu pulu kerime siye kolopo, ‘Konopu sumbi nimbe pepili molemele yamboma.’ nimbu kanombo.’ nimbé mele Pulu Yemone ou Eporayamondo temane peangamo pemba mele topa sipelie nimbendo:

‘“Nuni kalko lini ye tene tembamonga mana yamboma pali molko konjingí.”’ nimirimu.’**

nimbe molemo. ⁹ Pulu Yemone aku sipe Eporayamondo nimbe panjirimu, munge yuni, ‘Pulu Yemo sike.’ nimbe, tondolo mundupe pilirimu ye Eporayamo sewe anjipe tepa konjirimu kinie yandopa yandopa, ‘Pulu Yemo sike.’ ningu, tondolo munduku pilimele yamboma kepe Eporayamo kinie pea sewe anjipe tepa konjilimola.

¹⁰ ‘Mosisini, ungu mane sirimuma pilipu lipu tenge panjipu temolo kinie ‘Pulu Yemone olio ‘ulu pulu keri naa peli yambo sumbi nilime’ nimbe kanomba.’’ ningu tondolo munduku pilimele yamboma Pulu Yemone ‘Molko kenjengi!’ nimbé. Pulu Yemone aku nimbémonga ungu

te pilipulie aku nikiru akumu Pulu Yemonga
 bokuna molemo. Akumu i sipe:
 'Ungu manema molemo boku ,Mosisini torumu,
 munge
 ungu mane paa pali alieli pilku liku
 tenge panjiku naa tenge yamboma*
 Pulu Yemone 'Molko kenjengi!' nimbé.'**
 nimbe molemo kanumu. ¹¹ ,Pulu Yemonga
 bokumuni nimbendo:;
 'Pulu Yemo 'sike.' ningu,
 tondolo munduku pilingí yamboma mindi
 Pulu Yemone kanopa 'Yambo sumbi nilime.'
 nimbe kanomba yambo kanuma mindi
 konde molko konjiku mindi pungí.*
 nimbe molemo mele pilipulie ,Mosisini, ungu
 mane sirimuma pilku liku tenge yamboma Pulu
 Yemone kanopa enenga ulu pulu kerime siye
 kolopa, 'konopu sumbi nimbe peli yamboma
 molemele.' nimbe kanomba aulke te paa
 naa lemo mele paa sumbi sipu pilimolo.**
¹² ,Mosisini, ungu mane sirimumane , 'olio lipe
 taponjimbe.' ningu,, mindili siku lombolko
 tenge ulumu kinie, , 'Kirasini olio lipe tapon-
 jimbe.' ningu, tondolo munduku pilingí ulu-
 mutolo walsikale liku tere lelko manda naa
 tenge. Paa manda molo! ,Mosisini ungu mane
 sirimuma tengemonga ungu te Pulu Yemonga
 bokumuni nimbéndo:;
 'Ungu manema paa pali
 alieli mimi siku pilku liku tenge panjiku
 tengé yamboma mindi aku tengemonga
 molko konjiku mindi pungí.
 ,Ungu mane mare walsikale kepe

munduku kelko naa tengé kinie
 manda molko konjiku mindi naa pungí.'.*
 nimbe molemo kanumu.

¹³ „Pulu Yemone, Kirasi ‘Molopa kenjipili.’
 nirimuna yu sike molopa kenjirimu ulumuni,
 Kirasi yuni olio ‘Juda yamboma, ungu mane-
 mane ‘Molko kenjengi!’ nilimo aulkena wendo
 linjirimu.* ‘Pulu Yemone Kirasi tepa kenjirimu-
 munge ungu pulu te Pulu Yemonga bokumuni
 nimbendo:’

‘Yambo unjuna ola ‘Kolangi.’ ningu
 uku toko panjilimele yamboma

‘Pulu Yemone, ‘Molko kenjengi!’ nimbé.’**
 bokuna nimbe molemo akumunge Kirasi yu
 unjuna uku toko panjiringimunge Pulu Yemone
 Yesusi ‘Molko kenjeni.’ nirimula. ¹⁴ ‘Pulu
 Yemone Eporayamondo,’ Nuni kalko lini ye
 tene tembamonga mana yamboma pali molko
 konjingí.’ nimbe,* nimbe panjirimu ungu
 peangamo Kirasi Yesusini ulu te tenjimbemonga
 Juda yambo naa molko yambo lupema kinie
 pepili.’ nimbe ‘Pulu Yemone ou, olio kolea
 kerine molopo kenjipu mindi pulimelka aulkena
 wendo linjirimu. ‘Mini Kake Telimu liengi
 simbu.’ nimbe, nimbe panjirimu akumu ‘‘Ki-
 rasini tenjirimumu olionga nimbe lipé tapon-
 jimbendo tenjirimu.’ ningu, tondolo munduku
 pilingí yambomane paa liengi!’ nimbe ‘Pulu
 Yemone, aku sipe nirimu.

¹⁵ Angokeme, ‘Ungu te mane simbumu sumbi
 siku piliengi!’ nimbu, ya mana yambomane
 ulu te telemele mele enene pilimelemo nimbu
 siembo. Yambo talone “I sipu i sipu teambili.”

ningu anju yando ungu te ningu panjilimbele kinie pe kanu ningu panjilimbele ungumunge yambo tene ungu te wendo naa limo, yambo tene ungu te sukundu naa mundulimo. Sike aku ungumu mana yambotolone mindi ningu panjilimbele nakolo pe kanu ungumu yambotolonga tene alowa naa telemo. Ungumu ningu panjilimbele mele aku sipe we pelemo. „Akumu manda lepa, Pulu Yemone Eporayamo kinie terimu mele lipe ora silimo.“¹⁶ Pulu Yemonga bokumuni nilimo mele i sipe: „Pulu Yemone “Tembo.” nimbe, nimbe panjirimu ungumu ,olio Juda yambomanga anda kolepa, Eporayamo kinie yuni kalopa limbemo kinie eltendo nimbe, nimbe panjirimu.“ nilimo. „Ye, kalopa limbemo.“ nilimo kanumu „ye, telumundu mindi nilimo. “Nuni kalko linimu.“ nilimo.* “Nuni kalko linime.“ naa nilimo. Yambo aisilindu naa nilimo, telumundu mindi nilimo. Aku „ye, telu kanumu „Pulu Yemone mako torumu ye, Kirasimu.

¹⁷ I ungu nikirumunge pulumu i sipe: „Pulu Yemone “Aku teni kinie nane i sipu i sipu tembo.” nimbe,, nimbe panjipe mi lerimu kanu ungumu* yu koronga kumbi lepa wendo ombo perimu. Kanu ungumu ou we pepili pe ponie po anderete kelepa teti ombo purumu kinie „Mosisini, ungu mane sirimuna wendo orumu.** „Kanu ungu manema sike pe akilipe wendo orumu nakolo, Mosisini ungu mane sirimumane Pulu Yemone ou nimbe panjipe mi lerimu ungumu manda naa topa manie mundumbe, Pulu Yemone ou nimbe panjirimu ungumu we pemba mindi pelemo, ungu aku-

munge kongonomo manie manda naa pumbe.
 18 Yamboma Pulu Yemone "We simbu." nirimu mélemo lingíndu Mosisini ungu mane sirimuma pilku liku tekolie kanu mélemo limelkanje Pulu Yemone „We simbu.” nimbe, nimbe panjirimu ungumu 'Sike.' ningu tondolo munduku pilkulie manda naa limelka. Nakolo Pulu Yemone Eporayamondo "We simbu." nirimu mélemo ungu nimbe panjirimu ungumuni mindi aku mélemo yu we simbendo yuyu pilipelie mako torumu. „Eporayamone ulu te terimuna kanopa peanga kanopalie Pulu Yemone "Simbu." naa nirimu. Yuní yuyu pilipelie aku sipe nimbe panjirimu.*

19 „Pulu Yemone "We simbu." nirimu mélemo simbendo yuni ou nimbe panjirimu ungumu pilipelie simbe, liemo Mosisini ungu mane pe sirimuma nambemuna sirimuye? Kanu ungu manemane nambe telemoye? Aku, "Yamboma ulu pulu kerime telemele mele piliengi lipu ora siembo." nimbelie Pulu Yemone „I siku teai. I siku naa teai.” nimbe, kanu ungu manema sirimu. „Pulu Yemonga ungu mane Mosisini yando sirimuma naa pelkanje ulu pulu kerime tepolie 'Tepo kénjimulu.' nimbu naa pilimelka.* Nakolo 'Kanu ungu manema kamu pepili.' nimbe Pulu Yemone naa sirimu. Eporayamone kalopa limbemondo ou nimbe panjirimu kanu kalopa limbe yemo** 'ou naa opili ungu manemane yamboma nokopili. Yu ombá kinie ungu manemanga tondolomo manie pupili.' nimbe Pulu Yemone ungu manema sirimu. Pulu Yemonga ungu manema mulu koleana angellomane yando ningu sinjiringi, yamboma

kinie mulu koleana angelloma kinie suku singine ye tene yando linjirimu kinie kamu perimu. „Kanu suku singine yemo yu Mosisi kanumu.“ 20 Pulu Yemone ungu manema simbendo suku singine ye tene sinjirimu, Pulu Yemone yuyu yambomando sumbi sipe ungu te naa nirimu, nakolo ye tene yuyu ungu te sumbi sipe nimbe panjilimo kinie suku singine yambo tene uluri naa tenjilimo. Pulu Yemo yu ye telu mindi molopa yuni yuyu sumbi sipe Eporayamo kinie ungu te nimbe panjirimu. Yambo tene suku singine ulu te naa tenjirimu.

21 Pulu Yemone aku sipe terimuna „Mosisini Pulu Yemonga, ungu mane „sinjirimu ungu, ma kinie Pulu Yemone „Eporayamo kinie, nimbe panjirimu ungumu kinie anju yando opa tou mele molembeleye? Paa molo! „Pulu Yemone konopu talo lepalie “Ungu manemane ene nokopili siembo.” naa nirimu.“ Yamboma kondé molko mindi puli ulu pulumu manda simbe ungu mane te pelkanje Pulu Yemone kanu ungu manema pilku liku telemele „yamboma, kanopa ‘yambo, sumbi nilime’ nimbe kanolka. Pe olio aku sipe ungu mane pelkamo pilipu lipu tepolie konopu sumbi nimbe pelime molopolie yunge kumbikerena manda pupu molemelka. 22 Nakolo aku sipe teli ungu mane te naa perimu, naa pelemo. Pulu Yemonga bokumuni i sipe mele nilimo:

“Koleamanga pali yamboma pali ulu pulu ker-imene
ka silimo, ka ulkena mele pelemele.
Kowa manda naa pulimele.”.*

nilimo. „Pulu Yemonga ungu manema pelemomonga aku telemo.“ „Mosisini ungu mane sirimumane yamboma nokolemomonga ulu pulu kerimene yamboma pali ka silimomonga pulumu i sipe:“ Pulu Yemo yuni nimbe panjirimu mélemo ‘yambomane lingíndu Yesusi Kirasini tenjirimumu ‘Paa sike.’ ningu tondolo munduku pilingí yamboma siembo liengi kene ulu pulu kerimene yamboma pali ka sipe pepili.’ nirimu. Simbe lingí aulke te lupe molo.”**

²³ Yesusini olionga nimbe tenjirimu mele ‘Sike.’ nimbu tondolo mundupu pilimolo aulkemo ou wendo naa opili Mosisini „Pulu Yemonga, ungu mane „sirimu, mane olio mongo simbendo ka mele sirimu. Yesusini pe omba olionga nimbe tenjirimu mele tondolo mundupu pilimolo ulumu ulke ki mele lepa, ungu mane ou perimumanga ka ulkemonga lloko mele perimu kanumu pe ki linjimbemonga Mosisini ou sirimu ungu manemane aku terimu. ²⁴ „I sипу mele nikiru:“ ‘‘Pulu Yemone olionga ulu pulu kerime siye kolopa, konopu sumbi nimbe peli yamboma molemele.’ nimbe kanopili.’ ningu ‘Kirasini olionga nimbe tenjirimu mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku piliengi!** nimbe Kirasi ou mana naa opili Pulu Yemone ‘Ungu manemane olio yunge nokonjipili.’ nimbe, ungu manema sirimu. ²⁵ Nakolo kinié olio Kirasini tenjirimu mele ‘Sike.’ nimbu tondolo mundupu pilipu molomolo aulkemo wendo omba pelemona „Pulu Yemonga, ungu mane ou sirimumane olio naa nokolemo.

²⁶⁻²⁷ Kinié Kirasi Yesusini „pe tenjirimu mele,

‘Sike „olionga nimbe tenjirimu.” ningu tondolo munduku pilimele ulumuni* ene pali kinié Pulu Yemonga ambolangoma molonge aulkemo akisinjirimuna aku siku molemele. Ene no liringi kanu ulumuni Kirasi kinie ene kinie yambo telumu mele moloringime** pali Kirasi, „mulu wambale mele,“ pakoringimunge*** sike Pulu Yemonga ambolangoma molemele. ²⁸ Ene pali Kirasinge yambo molemelema, Juda yamboma lupe, Juda yambo naa molemele yamboma* lupe molo; kou mone naa liku we kendemande kongono tenjili yamboma lupe, we molemele yamboma lupe molola; yema lupe, amboma lupe molola; kinié ene pali Yesusi Kirasinge yambo talape telumu mindi molemelemonga yambo lupe lupema naa molemele.** ²⁹ Ene Kirasinge yamboma molongi liemo ene Eporayamone kalopa lirimu yamboma molemelela;* Pulu Yemone ou „Eporayamone kalopa limbe yamboma, “Simbu.” nimbe, nimbe panjirimu mélemo ene pea lingí.

4

¹ „Ambolangoma kinie monge melema lingí yamboma kinie, akumando nimbú nikirumu i sipe: Kango tene yunge lapanga monge melema sike limo, nakolo ou yu kanga kinie lapanga kongono kendemande yambo te mele molemo. Lapanga melema pali sike yunge, nakolo yu kango kangamo mindi molemo kinie naa limo. ² Lapane ‘pe yu monge melema lipili.’ nimbe, nimbe panjilimo walemo ou wendo naa opili “Kangomo kinie melema kinie nokopili.” nimbe

mako tolemo yambomanga unguma mindi pilipe molemo. ³ Olio aku sipela. Olio ambolango kangama molorumulu kinie ungu manemané mindi* ‘Nanga kendemandema.’ nimbe olio nokopa, kangimene ulu puluma temolo mele mane sirimu.

⁴ Nakolo Pulu Yemone ou yuyu konopumuni pilipe mako torumu walemo wendo orumu kinie yuni yunge Malo lipe mana mundurumu akumu ‘Mosisini, ungu mane sirimumane nokorumu yambo talapena* suku ambo tene** merimu.

⁵ ‘Mosisini, ungu mane sirimumane nokolemo yambo kanuma altopa naa nokopili. Ene we molko, ‘Mosisini, ungu mane sirimuna kapola naa pilku liku telemelemonga mindili nongo kolonge aulkena wendo ongo, nanga ‘ambolango, ma molko nanga monge melema liengi.’ nimbe yuni yunge Malo* ‘Enenga nimbe ‘yunge mememo ondo lepa, kolo wangopa kolonjipili.’ nimbe** mana maniendo lipe mundurumu. ‘Malone olionga nimbe ten-jimbe ulumuni olio kapola molomolo aulkemo akisinjipili.’ nimbe** yu olio mana yamboma molemolona lipe mundurumu.

⁶ Pe Pulu Yemonga ambolangoma molemolona yuni yunge Malonga Minimu olionga konopumanga suku ‘Molopili.’ nimbe, lipe mundunjirimu. Aku Minimu Pulu Yemondo “Tara. Nanga Lapa.”.* nilimo Minimu. ‘Pe olionga konopumanga molopa “Tara; nanga Lapa.” nilimo kinie, pilipulie ‘Olio yunge ambolangoma.’ nimbu pilimolo.⁷ Pulu Yemone aku terimuna kinié melemane ou ene noko-

rumu kinie kanu melemanga kendemandema moloringi mele naa molemele; Pulu Yemonga ambolangoma molemele. Pe yunge ambolan-goma molemelena yuni “Nanga nosilio melema ene pe monge melema liengi simbu.” nirimu.*

⁸ Ou Pulu Yemo naa pilku yunge yamboma naa molkolie niringimuni, Pulu Yemo naa molorumu we melema ‘oliunga pulu yema’ ningu liku anjiku popo toringi melemanga kendemande kongono paa mindili siku tenjiringi. ⁹ Nakolo kinié Pulu Yemo pilku imbi siku yunge yamboma molemele. Nakolo sike akumu molo. Nane i sipu niembo: Pulu Yemone nimbendo: “Ene na pilku imbi siku nanga yamboma molangi.” nirimu. Aku liemo kinié aku siku, molemele mele nambemuna munduku kelko bulu siku, enge naa peli ungu manema,* nambemuna altoko pilku molemeleye? ‘Kanu ulumane olio altopa nokopili. Olio kanu ulumanga kende-mande tenjili yamboma altopo molomolo kinie papu.’ ningu pilimeleye? ¹⁰ Juda yambo-mane koro tengə tengə wale tengə koro mo-longe walema kinie, oli kondenga ke tomba walema kinie, ponie kondenga wendo ombá walema kinie, langi nou lemba kinie pulu mon-jiku sukundu lingí walema kinie, kanu walema wendo ombá kinie ulu mare pilku tengə mele Pulu Yemone, Mosisi nimbe sirimu kinie pilipelie Isirele yamboma ungu mane sirimununge pilku liku telemele, mele ‘ene Kirasinge Gallesia yamboma ‘Pulu Yemone olio kanopa peanga kanopili.’ ningu pilku liku telemele. ¹¹ ‘Aku siku telemelémonga,’ ‘Nane ene mindili sipu mane

sirindu mele we terindunje. Ene kinie kongono terindumu we manie pumbe. Na ene mane sirindu unguma munduku kelko ou pilku teringi mele altoko pilku tengé kinie keri.' nimbu na paa mini wale mundukuru.

¹² Angokeme, nane ene paa tondolo mundupu mawa tepolie, na ou ‚Mosisini ungu mane sirimuma mundupu kelepo, ene Juda yambo naa molko yambo lupe moloringimene Mosisini ungu mane sirimuma naa piliringi mele molorundu kene kinié na ‚Kirasinge ungumu pilipu, molio mele ene aku siku pilku molangi.

„Na ene kinie molorundu kinie, enene na kinie uluri teko naa kenjiringi. ¹³ Ene pilimele, na kuru te torumumunge ou kumbi lepo ene moloringine ombo temane peangamo topo sirindu. ¹⁴ Nanga kangimu enge naa nirimumunge ene umbuni sirindu nakolo enene na kanoko keri kanoko bulu naa siku, na munduku naa keleringi. Pulu Yemone angello te ene molemelena lipe mundulke kinie ‚Pea molamili oi.’ nilimelka mele, molo Kirasi Yesusi yu olka kinie ‚Pea molamili oi.’ nilimelka mele naaku siku ‚Pea molamili oi.’ niringi. ¹⁵ Ou na kinie konopu siku ‚Papu onu. Pea molamili oi.’ niringi mele kinié nambe telemoye? Nane paa sike nimbu sikiru: ‘Ou na ene kinie pea molorumulu kinie ‚mele paa konopu lakoko monjiringi melema na silimelka. Nanga mongo te keri lelkanje ‚Na lipu taponjemili.’ ningu, enenga mongo te akuku na silimelka.’ nimbu sikiru. ¹⁶ ‚Aku liemo, nane ene ungu sikema nimbu sikirumunge kinié na enenga opa toumu molioye?

¹⁷ ‘Kanu „ye Mosisini ungu mane sirimuma pilku teangi.’ ningu mane silimele, yemane* “Olionga unguma paa piliengi!” ningu tondolo munduku mane silimele nakolo aku telemele ulumu ‘Ene lipu taponjemili.’ ningu naa telemele. ‘Ene „na kinie nanga angenupilime kinie, tapu toko naa molangi.’ ningu pipi siku, ‘Ene kinie mindi tapu toko molko enenga unguma mindi konopu kimbu siku pilku liku molangi.’ ninguaku siku tondolo munduku mane silimele. ¹⁸ Na ene kinie naa molio kinie ye lupe marene ‘Ene lipu taponjemili.’ ningu tondolo munduku ‘Pulu lepili. Tapu topo molamili.’ nilimelkanje papu. Ye marene aku siku ongo aliei telemelkanje papu nakolo ye marene ongo ‘Olionga unguma pilku liengi.’ ningukolo toko tondolo mane silimele akumu keri. ¹⁹ Nanga konopu monjilio ambolangoma, amboma ambolango mengendo mindili nolemele mele ‘Ene Kirasi yu mele molko yunge ungumu mindi pilku liku molangi.’ nimbu na aku sipu altopo mindili nokoro yemo molopolie, ²⁰ ‘Na ene kinie molopolie enenga kumbikerema kanopo unguma kerena sumbi sipu nimbu silkenje papu. „Pepá mindi topo mundukurumu laye kapola molo.”’ nimbu molopo, „enene kinié telemele mele pilipulie, ‘Nane ene nambe tepo lipu taponjimbunje.’ nimbu pilkirumunge ene paa kondo tepa umbuni tekemo.

²¹ Ene ‘„Juda yambomanga, ungu manemane* olio nokopili.”’ nilimele yamboma, kanu ungu manemane nilimo mele ene naa pilimeleye? Na ningu sieme. ²² „Pulu Yemonga, bokumuni

nimbendo: "Eporayamone kango talo merimu, te kongono we tenjipe mele kaloli te naa lili kendemande ambomone merimu; te mindili te naa nomba we molorumu ambomone merimu.".* nilimo ²³ Kendemande ambomone kango menjirimumu ambolangoma melemele mele aku sipe we menjirimu. Nakolo we molorumu ambomone yunge kango menjirimumu we naa menjirimu. Pulu Yemone 'Yuni kango te menjimbe.' nimbe, nimbe panjirimumunge kanu kangomo menjirimu.*

²⁴ Kanu ambotolo Pulu Yemone ungu talo nimbe panjipe mi lerimutolo mele manda lelkolo, eltene teringili ulutolonga ungu iku te pelemo. „Kendemande, ambo Aka yu Pulu Yemone ungu te mulú Sainaine nimbe panjipe mi lerimu ungumu* mele molemo. Kanu ungumu „Pulu Yemone Mosisi sirimu, muni kongono kendemande yambo molonge ambolangoma melemo. ²⁵ Ambo Aka kinie kolea Arebia mulú Sainai polemotolonga ungu pulumu telumu. Kolea aili Jerusalleme molemele yamboma „Mosisini ungu mane sirimumanga, kongono kendemande tenjili yamboma mele molemele monga Jerusalleme kinié lemo akumu mulú Sainai lerimu mele aku sipela lemo. „Jerusalleme akumu akuna molemele yambomanga anumu yu kongono kendemande tenjili ambo mele kanumu.“ ²⁶ Nakolo Jerusalleme te mulu koleana lemomonga yamboma mindili te naa nongo we molemele. Aku Jerusalleme olio „Kirasinge yamboma, nga anumu.* ²⁷ Aku nikirumunge pulumu „Pulu Yemonga, bokuna

molemo kanu ungumu i sipe:
 "Ambo wayongonomo,
 ambolango naa meleno ambomo, nu konopu
 siyo.

„Ambolango mengendo
 konopu siku mindili nolemele mele
 ambolango naa melenomonga,
 mindili naa noleno ambomo,
 nu konopu peanga pepili konana ningu
 tondolo ru niyo.

Ambo wayongonomone melemó ambolangoma
 paa aisili,
 we ambomanga ambolangoma layetolo mele,
 akumunge paa konopu siku aku teyo.".*
 ungumu aku sipe bokuna molemo.

²⁸ Angokeme, „Pulu Yemone Eporayamondo,
 "Wendo ombá." nimbe, nimbe panjirimu mele
 akumu* wendo ombándo „Eporayamone yunge
 kango, Aisake merimu, aku sipe mele, kinié ene
 „Kirasinge yamboma, kinie kepe „Pulu Yemone
 "Wendo ombá." nimbe, nimbe panjirimu
 ungumu wendo ombándo „Pulu Yemonga,
 ambolangoma molemelela.”** ²⁹ „Eporayamonga
 kangotolo, meringili kinie ambolango we
 melemele mele meringi kangomone „Pulu
 Yemonga, Minimunge tondolomone meringi
 kangomo tepa kenjipe mindili sirimu.* Kinié
 aku sipela „Mosisini ungu mane sirimumanga
 kendemande yambomane Kirasinge yamboma
 mindili siringi.”** ³⁰ Nakolo kanu ambotolo kinie
 eltenga kangotolo kinie Pulu Yemonga bokumuni
 nambolka nilimoye? „I sipe mele nilimo: „
 „Pulu Yemone Eporayamondo nimbendo: „

"Kongono kendemande ambomonga malo kangomo kinie
 we molemo ambomonga malo kangomo kinie
 lapanga monge melema
 moke teko paa naa liengili kene
 kendemande ambomo kinie malotolo
 kamu makoroi." „nirimu.”*
 nimbe molemo kanumu. ³¹ Akumunge, angokeme, olio kendemande ambomonga ambolangoma naa molemolo; ka kongono naa tepe we molorumu ambomonga ambolangoma molemolo.

5

¹ „Ka kongono naa tepe we molorumu ambomonga ambolangoma molemolomonga pulumu i sipe:”* ‘Mosisini ou ungu mane sirimumane olio naa nokopili.’ We kapola molangi.’ nimbe Kirasini olio wendo lirimu. Akumunge ‘Meltene altopa naa ambolopili; meltenga kendemande yamboma naa molopo, we mindi molamili.’ ningu tondolo munduku molangi.

² Nanga unguma paa piliengi! Na Pol lone enendo nimbundu: Ene „Kirasinge yema, enenga kangi te ‘kopisiku wendo linjengi!’ ningi liemo* Kirasini ‘yambomanga’ nimbe lipetaponjirimu ulumuni, ene wallo kolte kepe paa uluri manda naa temba. ³ Altopo yemando pali sumbi sipu nikiru: ‘Pulu Yemone na kanopa peanga kanopili kene, kangi te kopisinjengi.’ ningi yema ‘Mosisini, ungu mane sirimumane pali nokomba. ‘Kangi te kopisiengi.’ nilimo ungu manemo pilku liku telemele yemane kanu ungu

manema pali pilku tenge aulkemo akisingí.*
⁴ Ene „Kirasinge Gallesia yambomanga yambo mare,‘ Pulu Yemone olio kanopalie olionga ulu pulu kerime siye kolopa, ‘konopu sumbi nimbe peli yamboma’ nimbe kanopili.’ ningū* „Mosisini, ungu mane sirimuma** pilku liku telemele yamboma Kirasi munduku kelko, yu kinie teluna moloringi aulkemo pipi siringi; Pulu Yemone yamboma we kondo kolemo ulumuni ene naa nokolemo. ⁵ Nakolo ‘Mosisini ungu mane sirimumane manda naa lipe taponjimbe.’ nilimolo yamboma,‘ Mini Kake Telimuni ‘Sike’ nimbu tondolo mundupu pilimolo ulumu tondolo pupili.’ nilimomonga ‘pe yambo sumbi nilime sike molomolo.’ nimbu konopu sipu nokopo molemolo.* ⁶ Kirasi Yesusi kinie tapu topo molemolo kinie yamboma kangi te kopisilimele molo kangi te naa kopisilimele aku ulumane uluri naa telemo. ‘Yu sike olionga lipe taponjilimu.’ ningū, tondolo munduku pilkulie yamboma konopu monjilimele ulu kanumu mindi sike tondolo te pelemo.*

⁷ ‘Mele kalolimu liemili.’ ningū, keru kuru liku lkisiku konjiringi.* Pe kinié yambo naene om̄ba ene „Kirasinge, ungu sikemo pilku liku telemele aulkemo pipi silimoye? ⁸ Naene ene kondi topa “Ungu sikemo munduku keleangi.” nimuye? Kinié ene konopuni pilimele ulu akumu ‘Nanga yamboma molangi wai.’ nimbe walsilimo ‘Pulu, Yemone* ‘Aku siku piliengi!’ naa nilimo. ⁹ ‘Pilieme! Ungu iku toko, “Pillawa akoli mele isi pillawana mundukulie pillawa telemele kinie

isi paa wallo koltene pillawa aisili akolemo.”.* „nilimele kanumu. Ene kondi tolemo ye kolo tolimu aku sipe telemo. Yu ene kinie molemomonga ene aisili yunge ungumu lombili pulimelka.,¹⁰ Nakolo, ene sike tengen mele tondolo mundupu pilkiru. Ailimu kinie tapu topo molemolomonga yuni ene lipa taponjimbe kinie nane ou ungu sikemo nimbu sirindu unguma ‘Sike.’ ningulie ‘ungu te lupe konopu kimbu naa singí.’ nimbu tondolo mundupu pilkiru. Ye tene ene tepa embambo sipe kondi tolemo akumu naenje, na naa pilkiru nakolo aku telemomonga sike mele kaloli kerimu limbe.

¹¹ Angokeme, ‘Pollone “Kangi te kopisiengi!” nilimo.’ nilimele mele sike aku sipu nane nilio liemo nambemuna „Juda yambomane, na mindili silimeleye? „Aku sipu nilkenje na mindili silimele aulke te naa lelka.,” Aku sipu nilkenje „Kirasi, unju perana „olionga nimbe kolonjirimu mele nimbu silio, ungu akumu pilkulie „Juda yambomane, pilku keri pilku „na umbuni te naa silimelka.”^{*} ¹² ‘Kanu yemane ene ningu embambo siku “„Pulu Yemonga yamboma molangi.”’ ningu kangi te kopisiku wendo liengi.”, nilimele yemane enenga kangi te kopisikulie enenga láka kamu tolemelkanje papu.’ konopu lekero.

¹³ Nanga angokeme, Pulu Yemone ‘Ungu mane tene ene nokopa umbuni te naa sipe ene naa ambolopili paa we molangi.’ sike ou nimbe ene mako torumu nakolo pe enene ningindu: ‘Kapola, ungu mane tene olio naa nokolemo, we molemolo kene ou we konopumane* ulu

pilkimulu mele teamili.' ningu ulu pulu kerime naa teangi. 'Ungu mane tene olio naa nokolemo.' ningu ene eneno anju yando konopu monjiku eneno anju yando liku taponjiku kongono ten-jengi.** ¹⁴ Mosisini ungu mane sirimu pelemo-manga pali ungu mane telumuni lipé tere lemo, akumu i sipe:

'Eneno yu mele mele konopu monjiku,
enenga kangime eneno kondo kolko nokolemele
mele

aku sikula pulu lemo yamboma
konopu monjiku nokoko molangi.'

nimbe pelemo ungu manemo.* ¹⁵ Nakolo enene eneno anju yando irinele teko mumindili kolko kerepali ningu, aku teliku púngi liemo 'Aku temolomonga olio pali molopo kenjimulú.'
ningu, pilku konjiku molangi.

¹⁶⁻¹⁷ Akumunge nane enendo mane sipulie paa i sipu nikiru: Enenga ou we konopumane konopu monjilimele ulumane Mini 'Kake Teli, mu topa manie mundumbe telemola; Minimuni ou we konopuma topa manie mundumbela telemo kene 'Mini 'konopuna molemo, mone olio ambolopili.' ningu molko, yunge unguma pilku, yuni "Teai." nilimo mele pilku liku teko molayo. Aku tekolie enenga ou we konopumane pilku konopu monjiku telemele uluma altoko paa manda naa tengé. Eltene 'I yambomo na pilipe molopili.' ningu keru kuru limbelemonga enene 'Teamili.' konopu lemele mele manda naa telemele kene 'Minimu olio ambolopili.' ningu, yunge unguma mindi pilku liku teko molangi. ¹⁸ Nakolo Minimuni ene ambolemo, yuni nilimo

unguma pilku liku teko molongi liemo ,Mosisini,
ungu mane sirimumane ene ka sipe mindili sipe
naa nokolemo.*

¹⁹ We konopu oumane pilku ulu telemelema
ene pilimele. Yambomane we konopu oumane
pilku ulu telemele uluma i sipe:

Wa ulu kerinele teko,
ambo yema anju yando kanoko konopu monjiku
'ulu te teamili.' ningu konopu kimbú siku,
amboma kinie yema kinie

ulu kerime mindi teliku andoko,
aku siku telemele uluma kinie;

²⁰ 'I melema olionga pulu yema.' ningu
akuma anjiku popo toko kalko kuru koyoko,*
ala toko pindu toko,

'Yambo topo konjemili.' ningu meambu liku
tomo ambolko kuru koyoko telemele,
aku siku telemele uluma kinie;
yamboma kinie konopu keri panjiku,
opa tou molko, irinele teko,

'Nanga melema nanu ambolambo. Yambo luper-
mane
naa liengi!' ningu paa ambolko konjiku,
mumindili kolko,

'Na mindi tepo konjipu, molopo konjilio.'
konopu lelko,
yambo lupemane telemele mele alieli kanoko
keri kanoko

"Teko kenjikinu." ningu iri toko,
yamboma kinie 'Kapola kapola naa molopo
konopu
teluna pupili naa molamili.' ningu sungu siku,
²¹ yambo lupema molemele mele kepe enenga
melema

yama mengo 'Ene malo.' konopu lelko,
 aku siku telemele uluma kinie;
 no tondolo aisili nongo kekelepa toko,
 maku toko no tondoloma nongo kekelepa tokolie
 ungu kerime ningu konana kerime ningu
 ulu kerime teko molko,
 aku siku telemele uluma kinie.

Ulu keri lupe lupe telemelema we konopu
 oumane pilkulie telemele. Ene ou lepi lepi
 torundu mele kelepo altopo lepi lepi tokoro: aku
 siku teko molemele yamboma Pulu Yemo ye
 nomi kingi molopa nokolemo koleana* naa puku
 yunge melema naa lingí.**

²² Nakolo Mini „Kake Teli“ muni konopuna
 molopa ambolemo yambomane ulu telemelema
 i sipe:

Yamboma konopu monjiku,
 konopu siku molko,
 konopu pe nipili molko,
 ólo áme topili molko,
 yamboma kondò kolko liku taponjiku,
 yambo melema molo tolemoma
 liku taponjiku melema siku,
 ulu sikema mindi sumbi siku teko,
²³ yamboma kinie kara naa puku
 andiki teko taka lelko molko,
 'Ou we konopuni pilirindu mele paa naa pil-
 imbu.'

ningu munduku kelko taka lelko molko,
 ulu peanga akuma teko molemele. Ulu peanga
 aku sipema 'naa teangi.' nimbe ungu mane te
 paa naa pelemo.*

²⁴ Yesusi Kirasinge yambo molemelemane enenga ou we konopuma ‘Kamu kolopa manie pupili.’ ningu koronga unju perana uku toko panjiringi kinie kanu konopumane waka lemo uluma kinie, konopu monjiku ‘Paa teamili’ nilimele uluma kinie, akuma pali unju perana uku toringila.* ‘Unju perana uku toko panjiringimunge kinié altoko ou we konopumane pilku ulu pulu keri akuma tengen aulke te naa lemo.」

²⁵ Minimuni olio konde molopa konjili ulu pulumu silimo kene yuni ‘Teko molangi.’ nilimo mele pilipu lipu tepo molamili. ²⁶ Oliolio olionga imbime we ambolopo ola naa lipu, olionga yambomanga te ‘Mumindili kolopili.’ nimbu anju yando konopu naa lepo, yambo lupemanga melema kinie uluma kinie yama membo ‘Ene malo!’ nimbu konopu anju yando naa leamili.

6

¹ Angokeme, enenga angenu tene ulu pulu keri te temba kinie kanokolie ene ‘Pulu Yemonga, Minimuni nilimo mele pilku liku molko konjilimele yambomane kanu yambomo ‘Konopu alowa tepa altopa Pulu Yemo kinie kapola molopili.’ ningu liku taponjingíndu yu kondo kolko taka lelko, liku taponjeyo. Ene kepe yu mele mele ‘Na aku sipe kondi ka temba kinie i tekemo mele tembone naa tembone?’ ningu pilkulie kanu yambo ulu keri te tembamo iri naa toko taka lelko liku taponjeyo. ² ‘Kirasini ungu mane sipe “Teai.” nirimu* aku mele teamili.’ ningu enene angenalinge umbuni we wendo ombo pembal

uluma ene pea menjeyo.** ³ Yambo tene yu imbi ola naa molemo kinie 'Na imbi ola molemo akumunge ,nanga angenu naa lipu taponjimbu.' konopu lemomo yu yuyu kolo topalie 'yunge imbi sike ola molemo.' nimbe konopuni pilimo.

⁴ Aku sipe konopu lemba kapola naa temba kene yambomane yu mele mele konopu lelko ulu telemelema manda manjiku apuruku 'Nane imu tepo konjikiru molo imu tepo kenjikiruye?' ningu ene eneno yu mele mele piliengi! Yambo tene yuyu mindi kanopa pilipelie tepa konjimbemanga 'Paa tekero.' nimbe manda kapi nimbe konopu simbe. Akumu peanga. Yunge kepe yambo lupemanga kepe teluna tere lepa manda manjipe apurupe kanopalie 'Nanga peanga, enenga keri.' nimbe apurumbe akumu keri.* ⁵ Yamboma yu mele mele ulu telemelamonga umbuni wendo ombáma eneno yu mele mele umbuni menge kene ,aku siku teangi.**

⁶ ,Kirasinge, unguma mane sili yambo tengu ungumu pilku molemele yambomane kanu yambomo 'Lipu taponjemili.' ningu enenga mele peanga ,nosilimele, ma moke teko yu siengi.*

⁷ 'Nane ungu nimbu konopu lepo ulu temboma Pulu Yemone naa kanomba.' ningu pilku enenga eneno konopuna kolo toko naa pilieyo. Yamboma Pulu Yemone naa pilipe naa kanomba tengu manda lopi naa teko, Pulu Yemo manda kolo toko naa singí kanumu. Yambo-mane ponieno mele umbu mundulimelemanga mindi melema tolemo inie toko yando limele aku mele,* yambomane telemelamonga umbuni wendo ombáma eneno yu mele mele umbuni menge kene ,aku siku teangi.**

konjimbe. ⁸ Mele keri tengu umbu ponienā panjilimelkanje mele keri te wendo olka inie toko limelka mele aku sipe yambo tene yunge ou we konopumuni* pilipe konopu sipe telemo yambomo aku telemomonga langi keri purulimo mele aku sipe kanu yambomo yu mini pali molopa kenjimbe. Yambo tene ‚Pulu Yemonga, Minimuni nilimo mele konopu sipe pilipe lipe telemo yambomo aku telemomonga langi umbu peanga te mundulimo mele telemomonga Minimuni yu mini pali konde molopa konjipe mindi puli ulu pulumu simbe.**

⁹ Yambomane langi umbuma panjikulie, ‚Ombá.’ ningu siye naa kolko taka lelko nokoko molemele mele olio aku sipu ulu peangama temolondo siye naa kolamili. Langi umbu panjilimele kinie pe sike wendo omba langi tolemo, liku nolemele mele olio ulu peangama temolondo tondolo mundupu tepo ou we siye naa kolopo molomulu liemo pe Pulu Yemone pilimbe walemo kinie sike yuni mele peangama simbe limulú. ¹⁰ Akumunge, yamboma lipu taponjimulú aulke te mona lemba kinie kanopolie ene pali lipu taponjemili. Nakolo Kirasi ‚Sike.’ ningu tondolo munduku pilimele yamboma kumbi lepo lipu taponjemili.*

¹¹ Kinié i pepámo nanu ya topo imbi paa aili tepo tokoro mele kanayo.*

¹² Yemane tondolo munduku ‚Kangi te kopisiei.’* nilimele ye kanumane ‚Juda yambomane, olio kanoko peanga kanangi.’ ningulie aku telemele. Ene pipili kolkolie ‚Kirasi ni sike ‚olionga nimbe,’ unju perana

„kolonjirimu.” nimbu tondolo mundupu pilimolo mele „Juda yambomane pilkulie, pilku keri pilku olio teko kenjiku mindili naa siengi.” ningu aku telemele. We naa telemele.*¹³ Kangi kopisilimele yemane kepe „Mosisini, ungu mane siriuma* naa pilku liku telemele nakolo „Juda yambomane, olio temolo mele kanokolie olio kapi niengi.” ningulie ene „Kirasinge Gallesia yamboma, ndo “Kangi te kopisiengi.” nilimele.

¹⁴ „Nakolo, nane ‘Nanga imbi ola molopili.’ molo ‘Yambo tengah imbi ola molopili.’ molo ‘Ulu tengah imbi ola molopili.’ nimbulie paa kapi naa nimbú. Aili Yesusi Kirasi olionga nimbe kolonjirimu unju peramo mindi na konopu sipu kapi nimbu imbi ambolopo ola linjimbú. Melte lupe paa molo! Yu unju perana kolonjirimu akumuni na ye kololimu mele moliomonga* ma koleamanga ulumane na uluri manda naa telemo; ma kolea uluma kepe unju perana kolopa pora sirimu none telemomonga nane kanu uluma naa konopu monjipu moliola.”

¹⁵ „Juda yambomane, kangi te kopisilimele molo „yambo lupemane, kangi te naa kopisilimele akumu uluri molo.” „Pulu Yemone, ‘Olio yambo kondema molangi.’ nilimoaku ulumu mindi sike ulu te pelemo. „Aku ulumu mindi Pulu Yemone kanopalie yamboma kanopa imbi silimo..” ¹⁶ Ya nikiru mele ‘Sike.’ ningu pilku liku telemele yamboma ene Pulu Yemonga „sike, Isirele yamboma molemele.* Kanu yamboma konopu pe nipili molangi; Pulu Yemone ene kondo kolopa, ou teko kenjiringi mele mundupe kelepa ‘Pundu tangi.’ naa nipili.

17 Ungu te kamu niembo: Na Yesusinge ‚kongonomo andopo tenjirindumunge, na toringi makoma nanga kagine pelemo kene* yambo tene na tepa kenjipe umbuni te naa sipili.

18 Angokeme, olionga Aili Yesusi Kirasini* enenga minime we kondo kolopa molopili molangi. Aku sipe sike tepili.

„Aku pea nikiru.„

**PULU YEMONGA UNGU KONDEMO
The New Testament in the No Penge Dialect of the
Umbu-Ungu Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Umbu-Ungu No Penge
long Niugini**

copyright © 1995 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Umbu-Ungu No Penge (Umbu-Ungu)

Dialect: No Penge

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-01-20

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023
d72fc3f0-db59-5dba-99c3-8bd2a84ed896